

Werkloosheid, werkonzekerheid en uitstel van moederschap in Vlaanderen, 2002-2006

Van Bavel, J., & De Wachter, D. 2007. Uitstel van ouderschap in het Vlaamse Gewest, 2002-2006. Werkloosheid en werkonzekerheid vertragen de stap naar het moederschap bij de start van de 21ste eeuw. In J. Pickery (Red.), *Vlaanderen Gepeild! 2007*: 359-397. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.

De voorbije decennia stelden almaar meer Vlaamse vrouwen de stap naar het moederschap uit. Daardoor is het aantal vrouwen dat pas na hun dertigste aan kinderen begint, gestegen. Deze evolutie was de voorbije decennia de belangrijkste motor achter de daling van de jaarlijkse vruchtbaarheidscijfers. Op basis van de survey naar Sociale en Culturele Verschuivingen (SCV-survey) peilt deze bijdrage naar een aantal belangrijke sociale achtergronden van uitstel van ouderschap in het Vlaams Gewest. Welke vrouwen stelden hun eerste kind het meest uit? Wat waren hun eigen kenmerken en die van hun partner? Bijzondere aandacht gaat naar de samenhang tussen uitstel van ouderschap, beroepsarbeid en de toestand op de arbeidsmarkt.

moeder die minstens 30 jaar oud was, in 2006 was dat percentage opgelopen tot meer dan 31%. Als gevolg van het uitstel daalde de vruchtbaarheid van vrouwen op 20- tot en met 24-jarige leeftijd. De vruchtbaarheid van de 25- tot en met 29-jarige vrouwen vertoonde niet zo'n systematisch dalende trend, maar binnen deze leeftijds-klasse daalde de vruchtbaarheid van de 25- en 26-jarigen en steeg die van de 28- en 29-jarigen (Van Bavel & Bastiaenssen, 2006). Daartegenover staat dat het uitstel zich vertaalde in stijgende vruchtbaarheidscijfers voor 30- en 35-plussers vanaf de tweede helft van de jaren tachtig.

Van vroeger naar later moederschap

De voorbije jaren was er sprake van een doorgedreven uitstel van het moederschap. Tegenwoordig ligt de gemiddelde leeftijd bij de geboorte van het eerste kind in Vlaanderen tussen de 27 en 28 jaar. Deze stijging verbergt een forse toename van het aandeel eerste geboorten bij vrouwen van dertig jaar en ouder. Dat aandeel steeg ook de jongste jaren nog verder: in 2001 vond 26% van alle eerste geboorten in het Vlaams Gewest plaats bij een

Risico's van langdurig uitstel

Eenzijds worden vele uitstellers met kinderwens met fertiliteitsproblemen geconfronteerd op het moment dat zij beslissen om alsnog de stap naar het ouderschap te zetten. In vele gevallen bieden (dure) medisch begeleide voortplantingstechnieken een uitkomst, in vele gevallen ook niet. Anderzijds doen zich zowel bij moeder als bij kind vaker

complicaties en gezondheidsproblemen voor (Hilder & Merkus, 2007). Zowel voor het welzijnsbeleid als voor het gezondheidsbeleid is het daarom belangrijk om up-to-date kennis te hebben van factoren die de dag van vandaag gerelateerd zijn aan het uitstel van ouderschap.

Onderzoekopzet

Uit eerder onderzoek weten we dat het toenemende uitstel van ouderschap sinds de jaren zeventig voor een groot deel werd gestuurd door de stijging van het opleidingsniveau en de toenemende deelname van vrouwen aan de arbeidsmarkt, niet alleen in België (Neels, 2006a), maar ook in de rest van West-Europa (Sobotka, 2004). Zo stelt Neels (2006b) in een grondige studie van de vruchtbaarheidsprofielen van twintigste-eeuwse generaties van vrouwen in België vast dat de mediane moederschapsleeftijd in de jaren veertig en vijftig bij hoogopgeleide vrouwen reeds rond de dertig jaar schommelde. Naarmate het onderwijsniveau van vrouwen toenam, namen meer en meer vrouwen dit 'late' vruchtbaarheidsprofiel over.

Daarmee zijn alle verschillen in de timing van ouderschap natuurlijk nog verre van verklaard. Ten eerste stellen ook vele vrouwen zonder een hoog opleidingsniveau hun eerste kind lang uit en zijn er grote verschillen in timing tussen vrouwen met eenzelfde opleidingsniveau. Ten tweede zit de relatie tussen arbeidsmarktparticipatie en uitstel van ouderschap complexer in elkaar dan vaak wordt gedacht. Veranderende verwachtingen en gewoonten op het gebied van relatie- en huishoudvorming vormen mogelijk een belangrijke bemiddelende factor. Bovendien zijn de arbeidsmarkteffecten niet te herleiden tot de arbeidsdeelname van individuele vrouwen en mannen.

Deze bijdrage gaat op de bovenstaande kwesties dieper in door na te gaan in hoeverre de stap naar het moederschap tegenwoordig in het Vlaams Gewest samenhangt met het opleidingsniveau en de beroepsarbeid van vrouwen enerzijds en met hun relationele en huishoudelijke situatie anderzijds. Ook zullen we nagaan of er regionale verschillen zijn, namelijk verschillen tussen de Vlaamse arrondissementen, en of bepaalde kenmerken van de arbeidsmarkt samenhangen met een verschillende ti-

ming van moederschap. We brengen ook kenmerken van de mannelijke partners in de mate van het mogelijke in rekening.

Gebruikte gegevens en methoden

De gegevens zijn afkomstig van de survey naar Sociale en Culturele Verschuivingen die jaarlijks in Vlaanderen wordt afgenomen. Om betrouwbare analyses mogelijk te maken hebben we een voldoende grote steekproef nodig. Daarom voegden we de gegevens uit de surveys van 2002 tot en met 2006 samen. Dat levert in totaal 1 224 steekprofeenheden op. Per leeftijd wordt de kans op uitstel gemodelleerd in functie van twee soorten variabelen. Enerzijds individuele kenmerken van vrouwen en hun eventuele partners. Anderzijds kenmerken op arrondissementeel niveau die gerelateerd zijn aan de overkoepelende arbeidsmarkt. De uitstelkans wordt in deze bijdrage gemodelleerd aan de hand van multilevel logistische regressietechnieken (meer technische details in Van Bavel en De Wachter, 2007).

Resultaten

Uit de analyses blijkt dat studeren en/of het (nog) niet samenwonen met een partner samengaan het met het (nog) niet krijgen van kinderen. Dit betekent onder andere dat eventuele moeilijkheden in het proces van het vinden van een vaste partner en/of het vinden van een bevredigende plaats om samen te gaan wonen, een van de mogelijke oorzaken zijn van het uitstel van ouderschap. Hetzelfde beeld komt naar voren bij vrouwen die nog voltijds onderwijs volgen. In de hele steekproef van 20- tot 40-jarige vrouwen valt er slechts één voltijds studerende moeder te bespeuren. De bespreking van de onderstaande resultaten heeft daarom telkens betrekking op uitstel bij afgestudeerde, samenwonende vrouwen.

Burgerlijke staat

Ondanks de gestegen vruchtbaarheid bij ongehuwd samenwonenden blijken gezinsplannen in Vlaanderen nog sterk samen te sporen met trouwplannen. Wie kinderen wil, zorgt in veruit de meeste gevallen voor een openbare bezegeling van de vaste relatie, zij het nog vóór, zij het naar aanleiding van de ge-

boorte. Een opmerkelijke vaststelling hierbij is dat de samenhang tussen een officieel huwelijk en de kans op een eerste geboorte sterker is voor de hogeropgeleiden. Hogeropgeleiden krijgen in Vlaanderen minder vaak een kind terwijl ze ongehuwd samenwonen. Dit is in overeenstemming met wat blijkt uit recent onderzoek naar de sequentienormen van jongvolwassen Belgen: hogeropgeleiden hanteren strakkere normen met betrekking tot de timing en sequentie van transities in de levensloop dan lageropgeleiden (Elchardus & Smits, 2006). Het effect van gehuwd zijn verschilt verder nauwelijks van arrondissement tot arrondissement.

Opleidingsniveau

Het opleidingsniveau heeft een grote invloed op uitstel van ouderschap. Omdat deze analyse enkel afgestudeerde vrouwen behandelt, gaat het hier niet om effecten die te maken kunnen hebben met het feit dat studeren en voor kinderen zorgen moeilijk samengaan. Hoger opgeleide vrouwen stellen het krijgen van kinderen meer uit dan lager opgeleide vrouwen, ook nadat ze al zijn afgestudeerd. Het verschil situeert zich vooral tussen de vrouwen met een laag opleidingsniveau enerzijds en vrouwen met een gematigd of hoog opleidingsniveau anderzijds. Wanneer we ook het opleidingsniveau van de man in rekening brengen, dan tekenen er zich wat meer verschillen af, ook al blijft het opleidingsniveau van de vrouw van doorslaggevend belang. Het minste uitstel vinden we terug bij de groep waar zowel man als vrouw laagopgeleid is. Daartegenover staat een sterk uitstelgedrag bij koppels waar zowel man als vrouw hoogopgeleid is. Een opmerkelijke vaststelling is dat de hoogste uitstelkans onder gehuwden wordt opgetekend door koppels met een hoogopgeleide vrouw en een laagopgeleide man. Wellicht liggen de opportuniteitskosten ten aanzien van het moederschap in deze situatie het hoogst.

Werksituatie

Vrouwen stellen het moederschap het meest uit in twee situaties: als ze helemaal geen betaalde baan hebben aan de ene kant, en als ze op hun werk vele uren per week (moeten) kloppen aan de andere kant. Het werk van de mannelijke partners blijkt geen significante rol te spelen: noch het al

dan niet hebben van betaald werk, noch het aantal door de man te kloppen uren per week heeft een significant effect op de uitstelkans. Wat het werk van de vrouw betreft, blijkt niet alleen het al dan niet effectief hebben van een betaalde baan een rol te spelen. Ook subjectieve jobonzekerheid blijkt sterk en significant samen te hangen met uitstel van moederschap.

Figuur 1 laat zien hoe het aantal uren beroepsarbeid en de vrees om de eventuele baan te verliezen volgens het model samengaan met uitstel van moederschap. De figuur geeft de verwachte uitstelkans voor gehuwde vrouwen van dertig jaar met een gematigd opleidingsniveau. Vrouwen blijken het moederschap niet alleen uit te stellen wanneer zij ofwel helemaal geen baan hebben (nul uren betaald werk per week) ofwel een heel drukke baan (met vele uren werk per week), maar vooral ook wanneer zij ervoor vrezen om een deeltijdse baan te verliezen. Men blijkt dus in Vlaanderen tamelijk veeleisend te zijn op het vlak van werkomstandigheden vooraleer men aan kinderen wil beginnen. De gemiddelde uitstelkansen worden pas aanzienlijk lager wanneer vrouwen een deeltijdse baan hebben die ze zelden of nooit vrezen te verliezen.

Aan de vrouwen zonder betaalde baan werd op gelijkaardige manier gevraagd of ze soms vreesden om geen werk te vinden. Dit effect bleek na controle voor het al dan niet hebben van een betaalde baan, geen significant effect te hebben op de uitstelkans.

Tot slot werd nagegaan in hoeverre de sector van tewerkstelling een impact uitoefent op uitstel. Op basis van onze operationalisering werd echter geen significant effect aangetroffen. We onderscheiden vrouwen die in de openbare en/of de culturele sector of in het onderwijs werken en vergeleken die met vrouwen zonder werk enerzijds en met vrouwen met een baan in een andere sector anderzijds. Enkel het eerste verschil (dat met vrouwen zonder baan) is significant: het ontbreken van een baan hangt samen met meer uitstel.

Kenmerken van de lokale arbeidsmarkt

Vrees voor werkverlies gaat dus duidelijk samen met uitstel van ouderschap. Wellicht komt dergelij-

ke vrees het meest voor in arrondissementen waar er relatief veel werkloosheid is en waar vrouwen in vergelijking met mannen relatief weinig tewerkstellingskansen hebben. Met andere woorden, de vraag is of objectieve kenmerken van de arbeidsmarkt de subjectieve vrees voor werkverlies beïnvloeden. De resultaten voor Vlaanderen bevestigen alvast deze hypothese. Hieruit blijkt dat verschillen tussen arrondissementen in termen van uitstel van moederschap in grote mate op conto van de kenmerken van de arbeidsmarkt kunnen worden geschreven. Enerzijds is er sprake van een significant effect van werkloosheid bij vrouwen. Het ziet er naar uit dat de kans op uitstel in een arrondissement groter wordt naarmate het werkloosheidscijfer voor vrouwen er hoger ligt. Anderzijds speelt ook de mate van gendergelijkheid op de arbeidsmarkt een belangrijke rol. Deze wordt geoperationaliseerd als het aantal tewerkgestelde vrouwen per honderd tewerkgestelde mannen. Bij perfecte gendergelijkheid, althans in kwantitatieve termen, is deze ratio gelijk aan 100. Figuur 2 laat zien dat de

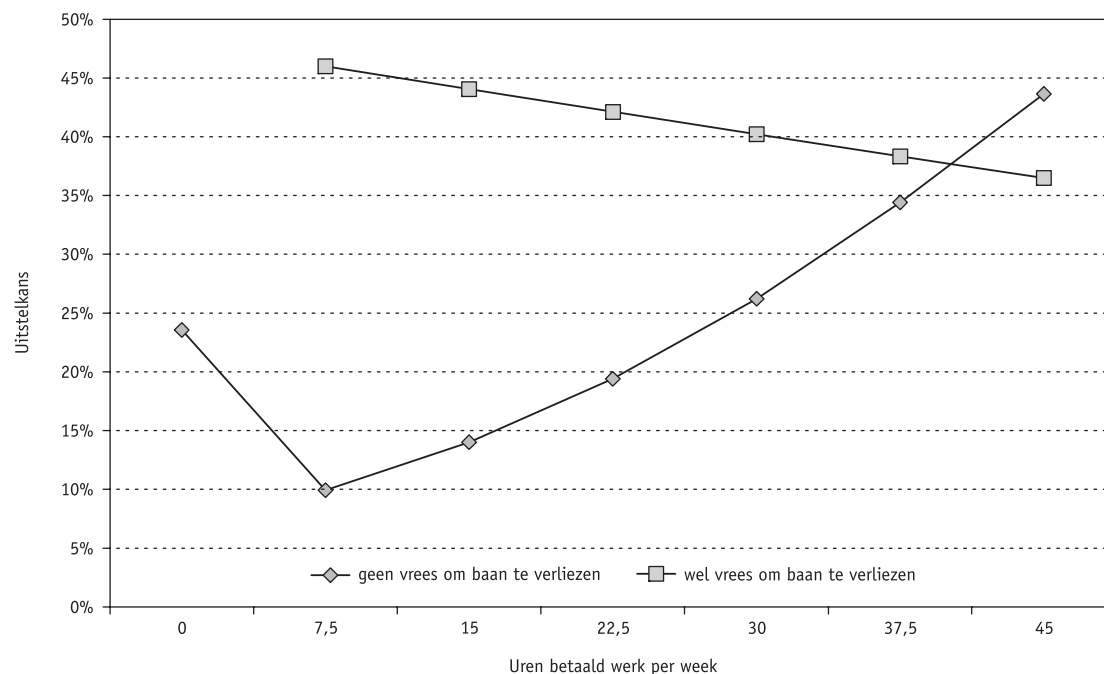
vrouwelijke tewerkstellingsratio de voorbije jaren in alle arrondissementen zonder uitzondering is gestegen. Uit de analyses blijkt dat arrondissementen die hoog scoren op de vrouwelijke tewerkstellingsratio doorgaans relatief weinig uitstel laten optekenen. De conclusie is dan ook dat hoge werkgelegenheid en tewerkstelling van vrouwen tegenwoordig samengaan met aanzienlijk lagere kansen op uitstel van het eerste kind.

Besluit

Wanneer het beleid een al te lang uitstel van moederschap wil tegengaan, bijvoorbeeld omdat daar medische risico's aan vasthangen, dan blijkt een belangrijke sleutel dus te liggen op de arbeidsmarkt. Zowel de kwantiteit als de kwaliteit van de werkgelegenheid is van belang, met name die voor vrouwen. De beschikbaarheid van vele stabiele deeltijdse banen helpt om uitstel van moederschap binnen de perken te houden. Daarmee bevestigt

Figuur 1.

Verwachte kans op uitstel van moederschap voor gehuwd samenwonende vrouwen van 30 jaar oud, naar aantal uren betaald werk per week en vrees voor werkverlies (Vlaanderen; 2002-2006)

Bron: SCV-survey

dit onderzoek binnen Vlaanderen de suggestie uit internationaal onderzoek. Maar ook die medaille heeft een keerzijde: het glazen plafond blijkt bijzonder stevig te zijn in die landen met een groot aanbod van stabiele, deeltijdse jobs voor vrouwen. Dat zijn doorgaans ook banen die de combinatie met de zorg voor kinderen vergemakkelijken. Vooralsnog blijkt de consequentie echter te zijn dat het meestal ook jobs met relatief vlakke carrière-perspectieven zijn. Het zijn niet de banen die leiden naar de topposities waar de strategische beslissingen worden genomen en de grote salarissen verdeeld worden (Mandel & Semyonov, 2006).

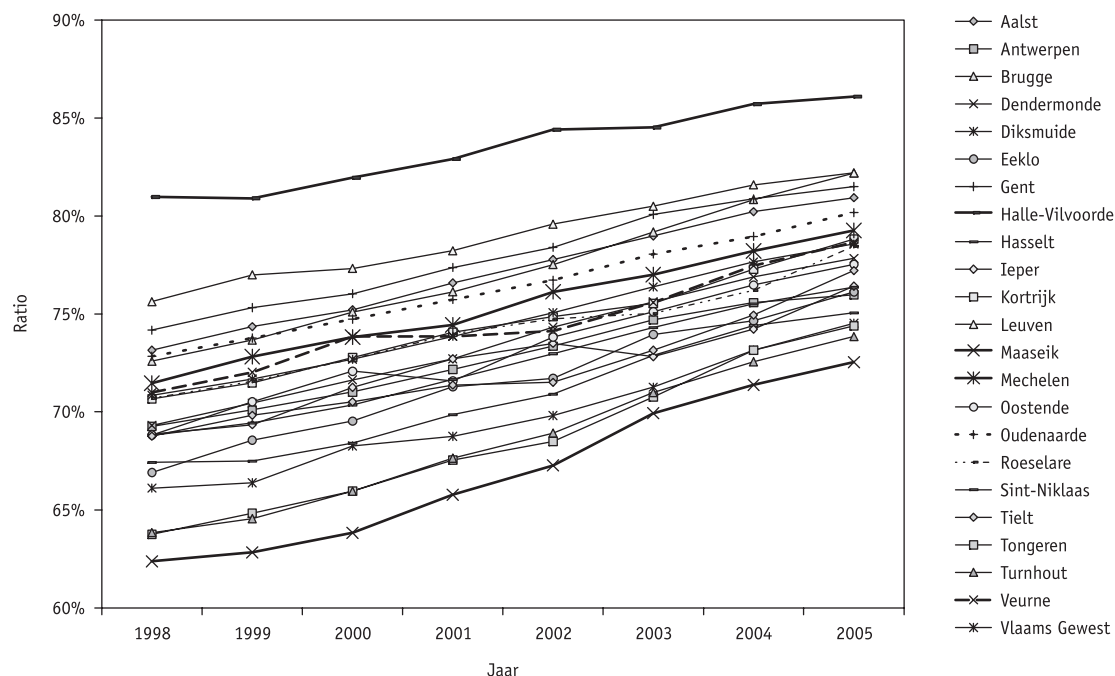
Jan Van Bavel
David De Wachter
Interface Demography
Vrije Universiteit Brussel

Bibliografie

- Elchardus, M. & Smits, W. 2006. The persistence of the standardized life cycle. *Time and Society*, 15 (2/3): 303-326.
- Hilder, C. & Merkus, H. 2007. Medische gevolgen van uitstel van ouderschap. In Raad voor de Volksgezondheid en Zorg, *Uitstel van ouderschap: medisch of maatschappelijk probleem?*: 17-29. Den Haag: Raad voor de Volksgezondheid en Zorg.
- Mandel, H. & Semyonov, M. 2006. A welfare state paradox: state interventions and women's employment opportunities in 22 countries. *American Journal of Sociology*, 111(6): 1910-1949.
- Neels, K. 2006a. *Reproductive strategies in Belgian fertility, 1960-1990*. Brussel/Den Haag: CBGS/NIDI (NIDI-CBGS Publications, 38).
- Neels, K. 2006b. Uitstel van gezinsvorming: culturele dynamiek of structurele verandering? *Mens & Maatschappij*, 81(3): 277-299.
- Sobotka, T. 2004. *Postponement of childbearing and low fertility in Europe*. Groningen/Amsterdam: Rijksuniversiteit Groningen/Dutch University Press.
- Van Bavel, J. & Bastiaenssen, V. 2006. *De evolutie van de vruchtbaarheid in het Vlaamse Gewest tussen 2001 en 2005*. Brussel: VUB Interface Demography (ID Working Paper 2006-1).

Figuur 2.

Ratio van het aantal tewerkgestelde vrouwen per 100 tewerkgestelde mannen van 18 tot 65 jaar oud (Vlaamse arrondissementen; 1998-2005)

Bron: www.lokaalstatistieken.be